

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/36/29-32>

**Emin İsmayilov**  
Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti  
magistrant  
[ismayilovttt@gmail.com](mailto:ismayilovttt@gmail.com)

## SƏNAYE İNKİŞAFI VƏ İQTİSADI ARTIM

### Xülasə

Sənaye inkişafı iqtisadi artımın sürətləndirilməsində və daha geniş ictimai məqsədlərə nail olunmasında mühüm rol oynayır. İstehsal sektoru məhsuldarlığı artırmaq, texnoloji innovasiyaları stimullaşdırmaq, xidmətlər və nəqliyyat kimi digər sektorlarla güclü iqtisadi əlaqələr yaratmaq qabiliyyətinə görə xüsusilə əhəmiyyətlidir.

Tarixən sənayeləşmə sənaye inqilabı zamanı Avropa və ABŞ-dən tutmuş 20-ci əsrin ikinci yarısında Şərqi Asiya iqtisadiyyatlarına qədər bir çox regionlarda iqtisadi transformasiyaların əsasını təşkil etmişdir. Bu proses adətən kənd təsərrüfatına əsaslanan iqtisadiyyatlardan daha məhsuldar istehsal fəaliyyətlərinə keçidi nəzərdə tutur ki, bu da öz növbəsində daha yüksək gəlir səviyyəsinə və yoxsulluğun azaldılmasına gətirib çıxarır. Kənd təsərrüfatının üstünlük təşkil etdiyi inkişaf etməkdə olan ölkələrdə sənaye inkişafı məhsuldarlığı və iqtisadi göstəriciləri əhəmiyyətli dərəcədə artırır.

Bundan əlavə, sənayeləşmə müxtəlif sosial nəticələri, o cümlədən daha yaxşı təhsil və təlim, gənclər arasında işsizliyin azaldılması və sağlamlıq göstəricilərinin yaxşılaşdırılmasını dəstəkləyir. Sənayeləşmə yolu ilə yaradılan formal sektor iş yerləri çox vaxt daha yaxşı təhlükəsizlik qaydaları və sosial müdafiə ilə təmin edilir ki, bu da ümumi sosial rifaha töhfə verir.

Ətraf mühitin davamlılığı sənaye artımı ilə bağlı problem olaraq qalır, lakin texnologiyada irəliləyişlər daha çox resursdan səmərəli istehsal üçün həllər təklif edir. Dördüncü Sənaye İnqilabı inkişaf etməkdə olan ölkələrə daha təmiz texnologiyalar qəbul etmək və iqtisadi artımı ətraf mühitin degradasiyasından ayırmaq üçün imkanlar təqdim edir.

Yekun olaraq, iqtisadiyyatların sənaye inkişafının bütün faydalarından istifadə etməsi üçün güclü infrastruktur, bazara çıxış, insan kapitalı və imkan verən tənzimləyici çərçivələr daxil olmaqla, dəstəkləyici mühit vacibdir. Siyasətçilər sənayeləşmənin ətraf mühit və sosial mülahizələrlə iqtisadi tərəqqini balanslaşdıraraq inklüziv və davamlı artımı təşviq etməsini təmin etməlidirlər.

**Açar sözlər:** *iqtisadi artım, sənaye, istehsal, iqtisadiyyat, iqtisadi əlaqələr*

**Emin İsmayilov**  
Azerbaijan Architecture and Construction University  
master student  
[ismayilovttt@gmail.com](mailto:ismayilovttt@gmail.com)

## Industrial development and economic growth

### Abstract

Industrial development plays a crucial role in driving economic growth and achieving broader societal goals. The manufacturing sector is particularly significant due to its capacity to increase productivity, stimulate technological innovation, and create strong economic linkages with other sectors such as services and transportation.

Historically, industrialization has been the backbone of economic transformations in many regions, from Europe and the United States during the Industrial Revolution to East Asian economies in the latter half of the 20th century. This process typically involves a shift from agriculture-based economies to more productive manufacturing activities, which in turn leads to

higher income levels and poverty reduction. In developing countries, where agriculture remains dominant, industrial development can significantly enhance productivity and economic performance.

Moreover, industrialization supports various social outcomes, including better education and training, reduced rates of youth unemployment, and improved health indicators. The formal sector jobs created through industrialization often come with better safety regulations and social protections, which contribute to overall societal welfare.

Environmental sustainability remains a challenge associated with industrial growth, but advances in technology offer solutions for more resource-efficient production. The Fourth Industrial Revolution presents opportunities for developing countries to adopt cleaner technologies and decouple economic growth from environmental degradation.

In conclusion, for economies to harness the full benefits of industrial development, a supportive environment including robust infrastructure, market access, human capital, and enabling regulatory frameworks is essential. Policymakers must ensure that industrialization promotes inclusive and sustainable growth, balancing economic advancement with environmental and social considerations.

**Keywords:** *economic growth, industry, production, economy, economic relations*

### Giriş

İqtisadi inkişaf əsas olaraq struktur transformasiyanı əhatə edir, burada məhsuldar resurslar ənənəvi kənd təsərrüfatından müasir kənd təsərrüfatı, sənaye və xidmət sahələrinə keçir, sənaye və xidmət sektorları daxilində yenidən bölüşdürülür. Uğurlu iqtisadi artım resursları aşağı məhsuldar sektorlardan yüksək məhsuldarlığa keçirərək bu prosesi sürətləndirir. Davamlı artım yerli istehsalı şaxələndirmək, yeni fəaliyyət növləri yaratmaq, iqtisadi əlaqələri gücləndirmək və texnoloji imkanları inkişaf etdirmək qabiliyyəti ilə bağlıdır. Bu diversifikasiyada sənaye və müasir xidmət sektorları dinamik rol oynayır. Tarixi sübutlar göstərir ki, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə sürətli artım istehsal və müasir xidmət sahələrində şaxələnmə ilə bağlıdır, yavaş artım isə aşağı məhsuldarlığa malik xidmətlərin artması ilə əlaqələndirilir (Athukorala, 2006).

İnkişaf etməkdə olan ölkələrin sənaye siyasəti üç əsas sahəyə yönəlməlidir: innovasiya (Şumpeter mənasında), əlaqələr (Hirschman) və izafi əmək (Lyu). Innovasiya geniş şəkildə müəyyən edilməlidir ki, yeni iqtisadi fəaliyyətləri və mövcud fəaliyyətləri yerinə yetirmək yollarını əhatə etsin, yalnız texnoloji deyil, həm də yeni marketinq şəbəkələri və təşkilati təcrübələr kimi qeyri-texnoloji yenilikləri vurğulasın. Bu yeniliklər yeni istehsal texnologiyalarından daha vacib ola bilər, çünki texnoloji inkişafın faydaları çox vaxt paylama və təşkilat eyni vaxtda yeniliklərə əsaslanır (Jayasuriya, 1988).

İnkişaf etməkdə olan və inkişaf etmiş ölkələr arasında innovasiya nümunələri fərqlidir. İnkişaf etməkdə olan ölkələr tez-tez qurulmuş texnologiyalar və strategiyaları qəbul edirlər, inkişaf etmiş ölkələr isə texnoloji sərhədi irəlilətməyə və yeni təcrübələr inkişaf etdirməyə diqqət yetirirlər. Sahibkarlar bu yenilikləri idarə edirlər, lakin mənfəət perspektivləri aşağı olarsa, onların risk götürmələri maneə törədə bilər. Yeni bazarlara daxil olmaq kimi qeyri-texnoloji innovasiyalar ilkin inkişaf mərhələlərində əhəmiyyətli, lakin onları asanlıqla təqlid edirlər və əqli mülkiyyət hüquqları vasitəsilə qorumaq çətindir (3).

Texnoloji tərəqqiyə ekzogen kimi baxan neo-klassik baxışdan kənara çıxaraq, texnologiyanın firmalar tərəfindən mənimsənilməsi aktiv, bahalı bir prosesdir. Yeni fəaliyyətlərin inkişafı koordinasiya uğursuzluqları və sektorlar arasında dəyişən giriş xərcləri ilə üzləşir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrin əksəriyyəti yüksək texnologiyalı istehsal üçün lazım olan sənaye və texnoloji bazanın olmaması səbəbindən əmtəə və ya əsas istehsalla başlayır. Sənaye siyasətinin əsas problemi yeni iqtisadi fəaliyyətlərdə istehsal və texnoloji imkanların əlaqələndirilmiş inkişafını dəstəkləməkdir (Aykut, Ratha, 2004).

Bir-biri ilə əlaqəli firmaların klasterləri ayrı-ayrı firmalardan kənara sektorlara, bölgələrə və ya bütün ölkələrə yayılan sistemli rəqabət qabiliyyəti üçün dəyərlidir. Əlaqələrin inkişafı həm tələb,

həm də təklif yan təsirlərinə malikdir. Tələbin yan təsirləri makroiqtisadi çarpanlara təsir edir, təklifin yan təsirləri isə miqyas iqtisadiyyatı, nəqliyyat və əməliyyat xərclərinin azaldılması, xüsusi girişlərin təmin edilməsi və biliklərin mübadiləsi kimi müsbət xarici təsirləri əhatə edir. Daxili əlaqələri inkişaf etdirmək qlobal bazarlara integrasiyadan daha vacibdir, çünki artıma təsir müxtəlifdir. Ölkələr XBI-dən ən çox yerli firma və qurumlar R&D və işçi qüvvəsinin təlimi vasitəsilə texnoloji imkanlar yaratdıqda və xarici filiallarla əlaqələr yaratdıqda faydalanırlar. Müvəffəqiyyətli ixrac strategiyaları ixrac sektorlarının digər daxili iqtisadi fəaliyyətlərlə, xüsusən məşğulluq yaratmaqla nə dərəcədə yaxşı integrasiya etməsindən asılıdır (Bonaglia, Goldstein, Mathews, 2006).

İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə işçi qüvvəsinin əhəmiyyətli bir hissəsi aşağı məhsuldarlıqlı fəaliyyətlərdə kifayət qədər işləmir. Lyuisin fikrincə, bu izafi əmək müasir sektorda daha məhsuldar məşğulluq üçün hazırdır. Artan əməyin mənimsənilməsi və ya bunun edilməməsi çox vaxt inkişaf etməkdə olan ölkələrdə ümumi məhsuldarlığın artması üçün texnoloji dəyişikliklərdən daha kritik amildir. Qloballaşma izafi işçi qüvvəsinin udulmasına məhdud təsir göstərmişdir və bəzi regionlarda ticarətin liberallaşdırılması və daxili iqtisadi islahatlara baxmayaraq, aşağı məhsuldarlıq sektorlarında qeyri-rəsmi məşğulluq artmışdır. Beləliklə, sənaye siyasəti iqtisadiyyatda izafi işçi qüvvəsini azaltmağa yönəlməlidir (6).

Sənaye siyasətinin formalaşmasında izafi əməyin nəzərə alınması tam məşğulluğu nəzərdə tutan neo-klassik paradigmadan irəli gələn yanaşmalardan fərqli yanaşmalara səbəb ola bilər. Buna görə də sənaye siyasəti və struktur islahatları nəticəsində istehsal sektorlarının yenidən qurulması onların izafi işçi qüvvəsinə potensial təsirləri əsasında qiymətləndirilməlidir. Bu kontekstdə əlaqələr çox vacibdir, belə ki, sənaye fəaliyyətlərini dəstəkləyən inkişaf edən xidmət sektorunda və ya dəyişən istehlakçı tələblərinə cavab vermək üçün kənd təsərrüfatında, ərzaq məhsulları və digər məhsulların istehsalında bir çox yeni iş yerləri yaransa belə, iş yerlərinin yaradılmasına ümumi təsir çox vacibdir (Busjeet, 1980).

Bundan əlavə, sənaye siyasəti ilə artım arasındakı əlaqəni araşdırarkən iki amil nəzərə alınmalıdır. Birincisi, daxili amillər daxili siyasətin yeganə müəyyənədiciləri deyil; regional və qlobal iqtisadi mühit də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İqtisadi artımla bağlı geniş ədəbiyyatda bu aspekt tez-tez nəzərdən qaçırılır. Məsələn, 1950-1973-cü illərdəki "qızıl dövr"də əksər inkişaf etməkdə olan regionlar sürətlə inkişaf etmişdir. Bunun əksinə olaraq, iyirminci əsrin son iki onilliyi bir çox "artım çöküşləri" ilə qarşılaşdı, yalnız bir neçə inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyat yüksək artım templərini qoruyub saxladı. Beynəlxalq bərabərsizliyin artması daha az üstünlüklü ölkələrin böyümə perspektivlərini azaldır, çünki bazarlar bərabərsizliyi daha da gücləndirə bilər, uğurlu ölkələr daha çox resurs toplayır və onlara doğru yönəlir, beynəlxalq maliyyə və əmtəə bazarı şoklarına daha həssas olanları geridə qoyur (Cantwell, Piscitello, 1999).

İkincisi, inkişaf yoldan asılıdır, yəni uzunmüddətli artım perspektivləri iqtisadiyyatın trayektoriyasından asılıdır. Dinamik öyrənmə iqtisadiyyatları iqtisadi inkişaf üçün həlledici əhəmiyyət kəsb edir və bu, iqtisadi agentlər üçün mövcud imkanların əsasən onların istehsal təcrübələri ilə müəyyən edildiyini göstərir. Təcrübə itkisi 1980-ci illərdə Latın Amerikasının böyük makroiqtisadi sarsıntılarla üzləşdiyi halda, Asiyanın baş vermədiyi zaman göründüyü kimi, artıma ümumi mənfi təsirlər göstərə bilər. Lakin bu, inkişafın tarix və ya coğrafiya tərəfindən əvvəlcədən təyin olunduğu anlamına gəlmir. Bir neçə ölkə davamlı yüksək artıma nail olmaq üçün uzunmüddətli durğunluqdan və ya dəyişkənlikdən xilas oldu. Bu təcrübələr sahibkarlıq və innovasiyaları mükafatlandıran mühitin yaradılmasında, koordinasiya uğursuzluqlarının və davamlı sənaye inkişafına mane ola biləcək informasiya xarici təsirlərinin aradan qaldırılmasında hökumət siyasətinin əhəmiyyətini vurğulayır (9; Cross, Xin, Tan, 2004).

### Nəticə

Nəticə etibarilə sənaye inkişafı xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə iqtisadi artımın təşviqində mühüm rol oynayır. Struktur transformasiya prosesi resursların ənənəvi kənd təsərrüfatından müasir kənd təsərrüfatı, sənaye və xidmət sahələrinə keçirilməsi, iqtisadi artımın

sürətləndirilməsi üçün əsasdır. İstehsal strukturunun şaxələndirilməsi, innovasiyalar və iqtisadi əlaqələrin yaradılması bu transformasiyanın vacib komponentləridir.

Sənaye və müasir xidmət sahələrinin iqtisadiyyatın diversifikasiyasına dinamik töhfələrini qiymətləndirmək olmaz. Tarixi sübutlar göstərir ki, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə sürətli artım istehsal və müasir xidmət sahələrinin şaxələndirilməsi ilə sıx bağlıdır, yavaş artım isə çox vaxt aşağı məhsuldarlığa malik xidmətlərin yayılması ilə əlaqələndirilir.

Effektiv sənaye siyasətləri inkişaf etməkdə olan ölkələrdəki unikal çağırışları və imkanları nəzərə almalıdır. Bura marketinq, logistika və təşkilati təcrübələrdə təkmilləşdirmələr kimi texnoloji irəliləyişlərdən kənar innovasiyaların əhəmiyyətinin dərk edilməsi daxildir. İqtisadiyyat daxilində klasterlərin və əlaqələrin inkişafının dəstəklənməsi sistemli rəqabət qabiliyyətini yüksəldər, daha davamlı və inklüziv artıma gətirib çıxara bilər.

Bundan əlavə, izafi əməyin həlli çox vacibdir. İş yerləri yaradan və izafi işçi qüvvəsini mənimsəyən siyasətlər ümumi məhsuldarlığı və iqtisadi artımı əhəmiyyətli dərəcədə artırır. Qloballaşmanın təsiri, regional və global iqtisadi mühit də sənaye inkişafının nəticələrinin formalaşmasında mühüm rol oynayır.

Nəhayət, inkişafın yoldan asılı təbiəti mövcud istehsal təcrübələri və öyrənmə iqtisadiyyatları üzərində qurulmasının vacibliyini vurğulayır. Hökumət siyasətləri koordinasiya uğursuzluqlarını və informasiya xarici təsirlərini aradan qaldırarkən sahibkarlıq və innovasiyalar üçün əlverişli mühit yaratmalıdır.

Bütövlükdə sənaye inkişafı düşünülmüş və inklüziv siyasətləri rəhbər tutduqda, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə əhəmiyyətli və davamlı iqtisadi artımı təmin etmək, yoxsulluğu azaltmaq və həyat standartlarını yaxşılaşdırmaq potensialına malikdir.

### Ədəbiyyat

1. Athukorala, P. (2006). Multinational Enterprises in Asian Development. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
2. Jayasuriya, S. K. (1988). Parentage and Factor Proportions: A Comparative Study of Third-World Multinationals in Sri Lanka.
3. Manufacturing. Oxford Bulletin of Economics and Statistics.
4. Aykut, D., Ratha, D. (2004). South-South FDI flows: how big are they?
5. Bonaglia, F., Goldstein, A., and Mathews, J. (2006). Accelerated.
6. Internationalisation by Emerging Multinationals: The Case of the White Goods Sector, mimeo, OECD Development Centre.
7. Busjeet, V. (1980). Foreign Investors from Less-Developed Countries: A Strategic.
8. Cantwell, J., and Piscitello, L. (1999). The Emergence of Corporate International.
9. Networks for the Accumulation of Dispersed Technological Capabilities.
10. Cross, A., Xin, L., Tan, H. (2004). China and the 'round-tripping' phenome.

Göndərilib: 23.04.2024

Qəbul edilib: 05.06.2024